

ARTIKLER OG TALER

1888-1941

af

JAKOB E. LANGE

NYT BOGFORLAG ODENSE

1942

Landbrugets bærekraft.

Tale ved elevmødet juli 1924.

For nogen tid siden fik jeg opfordring til at tale ved et møde af landbrugslærere om emnet: Hvortil skal vi råde vore elever? — Nu er det jo på forhånd givet, at *landbrugs-*lærere ikke kan råde deres elever til at *forlade* landbruget — så måtte de jo skyndsomst selv pakke sammen. — Men jeg kom dog ved den stillede opgave naturlig til at overveje, hvorvidt og hvorfor man kan tilråde folk at blive landbrugere. Og her, hvor jeg står overfor en kres af skolens gamle lærlinge, vil jeg gerne sige lidt derom.

Det er jo nemlig ingenlunde på forhånd givet, at rådet må blive bejaende. Tvært imod står vi overfor den kendsgerning, at *tidens* råd overalt i verden har været og er benægtende. Fra alle sider lyder det: slå dig på noget andet! Og *byernes* vækst i modsætning til *landets* stilstand eller affolkning i Evropa (ja selv i Amerika) er jo et afgørende bevis på, at rådet er bleven fulgt af en ustandselig flok af landets ungdom, medens næsten ingen af dem, som byen har slugt, vender tilbage igen.

Hvorledes end denne kendsgerning skal forklares, den er ikke til at lukke øjnene for.

Nu er naturligvis overgang fra land til by (fra landbrug til industri) til en viss grad et naturligt forhold, alt som menneskenes fornødenheder — ud over den nødvendige føde — mangfoldiggøres. Og i sig selv er industriens vækst intet onde. Hvem vil vel ønske sig Danmark blot som et

Amager for Evropa, hvor alle dyrker kål? Er end Amager godt, er dog København fuldt så interessant! End mindre værd er naturligvis den ensidige agrarbetragtning, at landbruget er i den forstand mere *bærende* end andre erhverv: at en bonde er nyttigere end en blikkenslager.

Men at en større del af ungdommen for folkets sundheds skyld helst skulde blive på landet, føles overalt i verden — selv hvor landet byder ringest levevilkår. Hvorledes kan vi nu opgøre status i Danmark?

Hvad byder da landbruget sine — og hvad vil det kunne hyde i fremtiden? Er der noget ved det der — som i æventyret — lyder: »lyst for og mørkt bag.« —

For den, der er knyttet til et fag, er der altid noget umiddelbart nedstemmende i bevidstheden om stilstand eller tilbagegang. Ungdommen vil jo altid »lejre sig der, hvor den tror, fremtiden gror.« Hvem der f. ex. har kendt en gammel landsbyvæver, kender godt denne opgivelses-stemning: »Ja, det er jo ikke mere som det var; men lidt arbejde bliver der dog vel, så længe jeg kan hænge ved — sønnen er da heldigvis ikke i professionen — han er bleven elektriker« — kan sådan en gamling fortælle. Arbejdet ebber ud, det er ikke længere slægtens, børnenes, men kun mit eget, og derfor uden horisont.

Denne frygt for at dø ud i arbejdsløshed har jo landbrugeren ikke, i hvert fald ikke i Danmark. Tænk blot et øjeblik på, hvor fuldkommen idéel vor beliggenhed er: så at sige midt i verden, med »den gyngende landevej« til alle verdens hjørner. I vest et stort og rigt industriland som — særlig siden det midt i forrige århundrede åbnede sine havne — har været istand til at aftage alt, hvad vi kunde tænke os at frembringe, og betaler selv de bedste og værdifuldeste produkter. I syd et endnu større industriområde, der før krigen var godt på vej til at overgå England og hvis arbejdende millioner har brug for alle mulige fødevarer — og snart igen også må kunne betale dem. I øst Sverig, landet

med plads og kraft, der også kan ventes snart at blive et af verdens betydeligste industrilande, og endelig i nord Norge, hvis naturforhold i endnu højere grad henviser befolkningen til med os at ombytte landbrugsvarer med norgessalpeter, papirmasse o. a. industriprodukter.

Vel kan vore kunder ved indbyrdes ødelæggende krige forskærtse deres egne muligheder og dermed vore markeder, og en som »imperialisme« forklædt protektionistisk reaktion kan lukke Englands havne — men man tør dog vel håbe, at i længden vil en sådan ufolkelig politik ikke kunne holde sig ved magten og ødelægge det samarbejde mellem landene, som er folkenes livsbetingelse.

Såvidt hvad produktionens vækstmuligheder angår.

Men for at bedømme landbrugets personlige tiltrækningskraft overfor ungdommen må også andet medtages.

Når i England så få søger til landbruget og navnlig så få med virkeligt »driv« i, hænger det for en del sammen med, at landbruget spiller så lille og underordnet en rolle i landets erhvervsliv. Handel, søfart, fjerne koloniers chancer o. s. fr. tager ungdommen. Men i Danmark er jo bondestanden 1ste stand, hvis ord har vægt og betydning. Er noget imod landbrugets (virkelige eller indbildte) interesser, tør ingen røre derved (og dette gælder jo ikke blot storbondens sager, men også husmandens, i alt fald forud for valgene!)

Dog betyder dette mindre end selve følelsen af, at der er *mulighed for fremskridt*, for udfoldelse af personlig dygtighed og initiativ. Der har jo været tider, hvor alle »lyse hoveder« absolut skulde »gå embedsvejen« eller søge ind i industrien (og hvor romanernes helt var ingeniør eller student, hvis han da ikke, som i ældre tider, var styrmand eller løjtnant). Men nu begynder den følelse at vokse frem, at netop jorden har bud efter den vågne ungdom, at der til at være landmand ikke først og fremmest kræves, at man tør »vove sin arm og sin bringe«, men at der også skal hoved til. Det er jo ikke længere som i de tider, da man kun skulde køre

ploven i faderens spor og følge de regler ens bedstefader havde indprentet i det unge sind. Nu er forholdet det, nøjere beset, at næsten intet erhverv i byen byder sin mand et videre og mere broget felt for udfoldelse af selvstændigt initiativ og omtanke end landbruget, ja at tværtimod tjenestemanden og industriarbejderen i alm. sættes ind på en langt tommere og goldere rutinevej. Sålænge de rige muligheder indenfor industrien for en udvikling i retning af, at arbejderne selv griber ledelsen og får interesse i bedriften ikke er virkeliggjort, har landbruget derfor en tiltrækning, som byen kun kan byde de enkelte, undtagelserne.

Men landbruget har ikke blot en sådan *tiltrækningskraft* for den vågne og intelligente unge, det har på dobbelt vis en særegen *bærekraft* for alle, der vier det deres kræfter, er i egentlig forstand et bærende erhverv.

Den konkurrence, der mere og mere skarpt præger udviklingen i byen, som i hvert fald kun giver gevinst for den 1ste klasses præstation og under hvilken alle indenfor samme virksomhed er konkurrenter, der skal »distanceres« — denne væddeløbsstemning kender vi jo ikke på landbrugets område. Vel har man også der, heldigvis, kappestridslyst. Men det gælder ikke om at »slå konkurrenten ud«. Tværtimod må det vel siges at vi, mer eller mindre tydelig føler, at fremgangen kun får ret art, når den bliver fælles, når *alle* kommer med. Ligesom en hærs manøvreedygtighed og slagkraft afhænger af de *langsomste* afdelingers bevægelighed, er landbrugets produktionsfremgang afhængig ikke blot af, at de *mange* kommer med, men *alle*. Blot een snavset spand kan ødelægge en smørproduktion. Og der ud af vokser en rigtig følelse, der siger mig, at min fremgang og hæder bliver ikke ringere, fordi de andre går frem; men at tværtimod kun blandt *dygtige* naboer finder den dygtigste fuld værdsættelse og forståelse.

Fra gammel tid af har vi landfolk, når vi kom sammen, fortrinsvis talt om vort arbejde: om køer og heste, sæd og høst. Det gør jo byboen sjældent. Købmanden fortæller ikke

konkurrenten om sine indkøb og spekulationer, fabrikanten ikke om sine planer. Men alle disse meningsudvekslinger, snart kritiske, snart rosende, om vort fælles erhverv, denne sagkundskabens atmosfære, der omgiver os, kan have en mægtig fremdrivende virkning.

Men ikke alene denne »holden til ilden«, som et kritisk og vurderende naboskab kan være for den lidt tunge og seje, kan holde liv og fart vedlige. Der er i selve vort arbejde med det *levende*, under årets vekslende himmel, en fornyelseskraft, som maskinens timetjenere aldrig fornemmer. Hvem er vel så mismodig eller fortrykt, at han ikke ligesom får nyt livs- og arbejdsmod, når han ser sæden bryde frem af den tromlede jord, når rugens brune spirer, selv næppe synlige, står i efterårs morgenens lave sol med millioner af dugdråber over ageren!

Dette er så at sige vor åndelige jordbund, den, hvoraf vi gror. Men også af lyset og luften, der hvælver sig over hans liv, afhænger landboens vækst og trivsel, beror hans værdi.

Når man i min ungdom en mørk efterårsaften færdedes på landet, kunde alt være som fuldstændig indsvøbt i mørke, som nedsænkt i nat. Kun hist eller her i horisonten sås på himlen et lysskær, et genskær fra den fjerne købstad eller storby. — Nu har »det hvide lys« i nogen grad forandret billedet: mørket er brudt, selv i vinternatten; fra landsbyer og gårde spredes det natsorte mørke. Har en tilsvarende udvikling nu også fundet sted i åndelig henseende, i oplysning og kultur?

I mange lande kun i ringe grad. Måske i de fleste gælder endnu det gamle billede, hvor lyset kun hvælver sig over *byen* og byens liv. Dette, fuldt så meget som asfalten, trykvandsledningen og gasovnen, er vel nok hvad der har givet byen dens voldsomme tiltrækning overfor så store dele af landbo-ungdommen: De nye tanker og tidsstrømninger udgik fra byen: dér lå de højere skoler, dér gærede de nye radikale idéer, dér udfoldedes de nye faner. —

Men her i Danmark synes billedet mig dog et noget andet. Jeg tænker her særlig på to vel ikke imponerende eller overvældende forhold, men dog betydningsfulde nok i sin art.

De højere skoler ligger også her tillands i byen, men *højskolen* ligger på landet. Og er det end tit nok småt med styrken af det lys, der udgår fra den, dens folkeoplysning har dog sat sit præg, selv ud i kroge, der før lå isolerede og i dræbende mørke, og adskillige steder gjort himlen noget højere.

Og de *politiske* frihedstanker førtes ganske vist først frem af byens borgere og studenter; men efter 70ernes begyndelse fik det politiske frisind sine stærkeste fæstninger, sine djærveste våbendragere på landet. På et tidspunkt, hvor bondebefolkningen mange steder i verden endnu politisk set var en død masse, stemmekvæg for herremænd eller præsteskab, var dette en mærkelig kendsgerning. Og endnu er jo disse forhold ikke helt forskudt til landets misfordel.

Vel kan det knibe for højskolen at svare til sit høje navn, vel kan dens luft være noget indelukket og lummer, dens lys undertiden minde noget om tællelys og trøske, dens spændvidde glippe overfor de brede underlag i folket. Men den lever dog og fylder så tålelig sin vigtige plads. Og kan befolknings-stilstand og dødvande afløses af vækst og nybygd, kan det også tilføre højskolen nystrom.

Og findes end demokratiets største og kompakteste hær-afdeling ikke længere på landet, er end det politiske frisind ofte bleven bræmset af socialistforskrækkelse eller indkapslet i fedt om hjertet, det lever dog som en hovedfaktor i dansk politik og kan vokse, som højskolen, med den voksende nybyggeungdom på den danske jord.

»Luk op, luk op for muldets søn«, lyder overalt i verden, og har alt længe lydt i kor, mest dog omsonst.

Med hvor særlig en styrke bør det da ikke lyde her i Danmark, hvor baggrunden for denne nydannelse er så meget

rigere og frodigere end de fleste andre steder, hvor landbrugets bærekraft er så stor.

Men hvor langt er der ikke igen! Hvor mange sogne er der ikke, som i det sidste halvhundrede år næppe har givet plads for et eneste nyt landbruger-hjem; hvor mange helt eller halvt jordløse huse findes ikke spredt over landet; hvor lidet føles endnu, at jorden er *folkets* og må behandles derefter, om vi virkelig med sandhed skal kunne sige:

»lyst for og mørkt bag«.